บุญข้าวสากในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม “ไทด่าน”*

Boon Khaw Sak in Socio-cultural Contexts of “Tai Dan”

เอกรินทร์ พึ่งประชา (Ekarin Phungpracha)**

บทคัดย่อ

บุญข้าวสากในมิติสังคมและวัฒนธรรมไทด่านเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพรวบรวมข้อมูลทั้งจากระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ กล่าวคือ ข้อมูลปฐมภูมิได้จากงานภาคสนามประกอบด้วยการเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนา การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ส่วนข้อมูลทุติยภูมิรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์และวรรณกรรมต่างๆ ก่อนสังเคราะห์และนำเสนอในเชิงบอกเล่าเรื่องราว โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อทดลองวิเคราะห์ผ่านการตีความสาระสำคัญของงานบุญข้าวสากในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงเข้ากับบทบาททางความเชื่อ โลกทัศน์หลังความตาย อัตลักษณ์และระบบนิเวศของคนไทด่าน ผลการศึกษาพบว่าบุญข้าวสาก “ไทด่าน” อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นงานประเพณีรอบปี จัดขึ้นช่วงวันขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนสิบ ตามปฏิทินจันทรคติ สาระสำคัญของงานบุญจะมีลักษณะเช่นเดียวกับงานบุญเดือนสิบของทางภาคใต้ สารทไทยภาคกลาง สลากภัตภาคเหนือ และบุญข้าวสากในบางพื้นที่ของภาคอีสาน เป็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ล่วงลับ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่รายละเอียดจะพบว่า บุญข้าวสากไทด่านกลับสื่อถึงรูปแบบงานบุญที่มีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของคนไทด่านที่สืบเชื้อสายจากกลุ่มคนลาวหลวงพระบาง ตลอดจนการปรับตัวของชาวบ้าน โดยใช้ความเชื่อเพื่อเหตุผลทางจิตใจ ชีวิตหลังความตายและสัมพันธ์กับบริบทนิเวศที่เชื่อมโยงเข้ากับการดำรงชีพในวิถีการเกษตร

คำสำคัญ: บุญข้าวสาก, บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทด่าน, ความเชื่อ, ลาวหลวงพระบาง

Abstract

“Boon Khaw Sak” in socio-cultural contexts of “Tai Dan” is a qualitative research collected by primary and secondary sources. Before analysis and synthesis, primary sources were conducted in many methods: ethnography, focus group interview, in-depth interview, and observe participation and secondary sources were collected from publications. Key objectives of this paper are experimental analysis by interpretation of Boon Khaw Sak in socio-cultural contexts to link with functional belief, afterlife concept, and ecology of “Tai Dan”.

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การจัดการฐานทรัพยากรอาหารในภาวะเปราะบางเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2556-57)

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Assistant Professor of Anthropology Department, Faculty of Archaeology, Silpakorn University

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

“Boon Khaw Sak” of Tai Dan, Dansai District, Loei Province is year-round tradition, practiced in the waning days of the first lunar month of 10 to come. Key idea of this tradition is similar to “Boon Salakphart” in the Northern, “Sarth” in the Central, Boon Deon Sip in the Southern, and Boon Khaw Sak of some areas in the Northeastern Thailand, which people devote merit to the souls of the ancestors and relatives of the deceased. However, carefully considered, we found that Boon Khaw Sak implies to identity of local people. This tradition reflects that socio-cultural Tai Dan who migrated from Laos Luang Phra Bang and adaptation of local people for psychological reasons, after death believe, and ecological contexts linked with agricultural ways.

Keywords: Boon Khaw Sak, Socio-cultural Contexts of Tai Dan, Belief, Laos-Luang Phra Bang

บทนำ

ด่านซ้ายคืออำเภอหนึ่งของจังหวัดเลย ได้ชื่อว่า “เมืองแห่งจิตวิญญาณ” (นักวิจัยท้องถิ่นด่านซ้ายและคณะ, 2550) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีลักษณะทางกายภาพที่เฉพาะตัวและมีความแตกต่างจากพื้นที่อีสานทั่วๆไป กล่าวคือมีพื้นที่ราบแคบๆ ที่ตั้งอยู่ห่างหุบเขาสลับซับซ้อนและมีลำน้ำสายเล็กๆ ไหลผ่าน และเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล ส่งผลทำให้ผลพวงแห่งการพัฒนา โดยเฉพาะวัฒนธรรมหลักจากส่วนกลางแทรกซึมได้อย่างช้าๆ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ดินแดนแห่งนี้ร่ำรวยด้วยวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น อย่างฮีตสิบสองหรือธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่นที่ร้อยรัดวิถีชีวิตคนด่านซ้ายเข้าไว้ด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ฮีตสิบสองจะเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานที่พบเห็นทั่วไปของผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนฝั่งโขงทั้งลาวและไทย หากทว่า กรณีของด่านซ้ายกลับมีรายละเอียดที่แตกต่างและมีลักษณะเฉพาะตัว โดย “ฮีต” ส่วนใหญ่มักเชื่อมโยงกับระบบนิเวศของท้องถิ่นที่มีลักษณะทางกายภาพเฉพาะ วิถีทำกินทางการเกษตร ประการสำคัญยังเจือด้วยรากฐานความเชื่อวัฒนธรรมของกลุ่มคนลาวหลวงพระบาง โดยสะท้อนผ่านสำเนียงภาษา ระบบความเชื่อผี จนเป็นที่มาของการเรียกขานคนด่านซ้ายที่สืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวว่า “คนไทด่าน” เช่น ความเชื่อเจ้าพ่อกวนหรือผู้นำแห่งจิตวิญญาณท้องถิ่น ดังพบเห็นจากฮีตต่างๆ ซึ่งบทความชิ้นนี้จะหยิบยก “บุญข้าวสาก” ฮีตเดือนสิบของคนด่านซ้ายที่มีลักษณะคล้ายกับงานสลากภัตภาคเหนือ สาทรเดือนสิบภาคกลาง และบุญเดือนสิบภาคใต้

ประการสำคัญ ผู้ศึกษามองว่าบุญข้าวสากไทด่านน่าจะมีให้คุณค่าทางจิตวิญญาณที่ยังยึดโยงกับระบบนิเวศและสายสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ แต่ยังคงมีเยื่อใยผูกพัน มีการส่งข้าว ส่งน้ำ และส่งอาหารแม้จะลาจากโลกโดยสื่อผ่านพิธีกรรม “บุญข้าวสาก” ปรากฏการณ์ดังกล่าวน่าสะท้อนให้เห็น “จักรวาลวิทยา” ของคนไทด่านซึ่งประกอบด้วยคน สังคม สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ อย่างภพภูมิอื่นๆ

บุญข้าวสากในมิติสังคมและวัฒนธรรมไทด่านเป็นการประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวบรวมข้อมูลทั้งจากระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ กล่าวคือ ข้อมูลปฐมภูมิได้จากงานภาคสนามประกอบด้วยการเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนา โดยการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม สัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วน

ร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและรายละเอียดตลอดจนสาระสำคัญของฮีตสิบสองซึ่งรวมถึงงานบุญข้าวสาก ส่วนข้อมูลทุติยภูมิรวบรวมจากเอกสารสิ่งพิมพ์และวรรณกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมด่านซ้าย เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นทั้งในเชิงกายภาพ ระบบนิเวศ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตลอดจนฮีตสิบสอง ก่อนสังเคราะห์และนำเสนอในเชิงบอกเล่าเรื่องราว โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อทดลองวิเคราะห์ผ่านการตีความสาระสำคัญของงานบุญข้าวสากในมิติสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงเข้ากับบทบาททางความเชื่อ โลกทัศน์หลังความตาย อัตลักษณ์และระบบนิเวศของคนด่านซ้ายหรือไทด่าน

คนไทด่าน: สังคมและวัฒนธรรมในลุ่มน้ำหมัน

อำเภอด่านซ้ายตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกห่างจากตัวจังหวัดเลยราว 82 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 1,732 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาเพชรบูรณ์ บางแห่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มๆ ดอนๆ แต่มีลักษณะเด่นอยู่ตรงที่ตั้งตัวอำเภอจะเป็นที่ราบแคบๆ ทอดยาวไปทางทิศเหนือ และมีภูเขาขนาบสามด้านในทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก (เอกรินทร์ และคณะ, 2557)

ด้วยลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวทำให้อำเภอด่านซ้ายมีพื้นที่ราบราวเล็กน้อย นอกนั้นเป็นเขตภูเขาสูง สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านตั้งเรียงรายไม่แออัด อำเภอด่านซ้ายแบ่งการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 97 หมู่บ้าน และการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยเทศบาลตำบล 2 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 9 แห่ง ประชากรโดยรวมไม่มากนักคือราว 51,237 คน (สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง, 2556)

ประชากรเหล่านี้ส่วนใหญ่เรียกตัวเองว่า “คนไทด่าน” (เอกรินทร์ และคณะ, 2557) เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกล่าวขานเล่าสืบมาว่า บรรพบุรุษเป็นกลุ่มคนลาวหลวงพระบางอพยพเข้ามาเมื่อหลายร้อยปีก่อน แม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังมีการไปมาหาสู่ โดยเฉพาะกับกลุ่มคนลาวบ้านบ่อแตน ประเทศลาว เหตุนี้ จึงทำให้คนไทด่านรุ่นก่อนและปัจจุบันมีสำเนียงการพูดและวัฒนธรรมหลายๆอย่างใกล้เคียงกับกลุ่มคนลาวหลวงพระบาง (กาญจนา, 2533; สนอง, 2546; เอกรินทร์, 2548 และ นักวิจัยท้องถิ่นด่านซ้ายและคณะ, 2550) ด้วยลักษณะกายภาพและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังที่กล่าวมานับว่ามีส่วนสำคัญทำให้คนไทด่านมีการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากคนท้องถิ่นอื่น

อาชีพหลักของคนไทด่านคือการทำการเกษตร พื้นที่ราบระหว่างหุบเขาจะใช้ทำนาดำและสวน ส่วนพื้นที่ตามเชิงเขาเหมาะสำหรับทำไร่ เช่น ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ถั่วดำ ฝ้าย ยางพารา ฯลฯ โดยเฉพาะการทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำนาปีละครั้งในฤดูฝน เริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคมหรือต้นเดือนมิถุนายน หรือนับตามปฏิทินจันทรคติก็ราวเดือนหกหรือเดือนเจ็ด เมื่อฝนเริ่มตกชาวบ้านจะจัดเตรียมพื้นที่นาแล้วถึงหว่านกล้า เมื่อต้นกล้ามีอายุครบเดือน จึงถอนไปปักดำในแปลงนาที่เตรียมไว้ในราวปลายเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม เมื่อต้นข้าวโตขึ้น เจ้าของนาจะต้องดูแลถอนหญ้าออกจากแปลงนา และดูแลน้ำในแปลงนาให้มีปริมาณน้ำขังพอเหมาะ ต้นข้าวจะตั้งท้องประมาณเดือนกันยายนและออกรวงประมาณตุลาคม และเก็บเกี่ยวประมาณเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม เพื่อใช้กินในปีถัดไป

ศาสนาและความเชื่อสำคัญของคนไทด่านจะนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับผี เช่น เชื่อเรื่องผีต่างๆ เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เคารพองค์พระธาตุศรีสองรัก และโดยเฉพาะยึดมั่นในความเชื่อเรื่อง “เจ้าพ่อกวน” ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ความเชื่อเฉพาะถิ่น เป็นต้น

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

เจ้าพ่อกวนถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงวิญญาณผีเจ้านายกับชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่อกันว่า เจ้าพ่อกวนต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม ต้องสืบเชื้อสายจากเจ้าครองเมืองโบราณ และบุคคลที่มีวิญญาณบรรพบุรุษหรือเจ้านายนางแต่งให้เป็นร่างทรง (สัมฤทธิ์, 2544 และเอกรินทร์ และคณะ, 2555)

ความเชื่อดังกล่าวสืบเนื่องมาจากตำนานพระธาตุศรีสองรัก ที่มีมาตั้งแต่สมัยพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต เมื่อปี พ.ศ. 2103 และยึดถือปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน (สัมฤทธิ์, 2544; เอกรินทร์, 2548 และนักวิจัยท้องถิ่นด่านซ้ายและคณะ, 2550) ดังนั้น เจ้าพ่อกวนจึงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตคนไทด่านและชาวบ้านทั่วไปในอำเภอด่านซ้าย รวมถึงชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น ขึ้นบ้านใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา บุญหลวง (บุญเผวด) พิธีอุปสมบท และพิธีแต่งงาน เป็นต้น

ปัจจุบันความเชื่อต่างๆ ยังคงปรากฏในโลกทัศน์ของคนสูงวัย เพียงแต่ธรรมเนียมปฏิบัติไม่เคร่งครัดเท่าเมื่อก่อน ขณะที่เด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องเล่าของคนรุ่นก่อนเสียมากกว่า แต่ก็ยังคงปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมร่วมกับคนรุ่นปู่ย่าตายาย ส่วนประเพณีทางพุทธศาสนาจะประกอบพิธีกรรมที่วัดประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้ คนไทด่านยังยึดหลักฮีตสิบสองคล้ายกับชาวอีสาน (สาร, 2530 และเอกรินทร์ และคณะ, 2555) หากแต่บางฮีตกับมีความแตกต่างในช่วงเวลาที่ประกอบงานบุญเพื่อให้สอดคล้องกับนิเวศและการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นในรอบปีหนึ่งๆ กล่าวโดยสรุปคือ

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เป็นพิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุผู้กระทำผิดได้สารภาพต่อหน้าพระสงฆ์

เดือนยี่ บุญข้าวแจก ทำบุญให้ผู้ล่วงลับซึ่งมักจะประกอบพิธีที่ลานกลางหมู่บ้าน

เดือนสาม บุญข้าวจี่ ชาวบ้านจะทำข้าวจี่ไปถวายพระที่วัด

เดือนสี่ บุญข้าวเปลือกข้าวสาร ทำพิธีสู่ขวัญข้าวกันที่ใต้ต้นโพธิ์ลานวัด

เดือนห้า บุญสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 13-15 เมษายน วันแรกถือเป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่สองเป็นวันเนา และวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวบ้านหรือผู้เฒ่าผู้แก่คนโบราณถือเป็นวันขึ้นปีใหม่

เดือนหก บุญคูณข้าว เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุขและมีงานไหว้พระธาตุศรีสองรักเพื่อบูชาพระธาตุ

เดือนเจ็ด แฮกนา เพื่อให้นาข้าวอุดมสมบูรณ์และเป็นมงคลชีวิต

เดือนแปด งานบุญหลวง (บุญเผวด) และงานเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนเก้าทำบุญข้าวประดับดินหรือวันห่อข้าวประดับดิน ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 9 เครื่องเซ่นประกอบด้วยข้าวสารอาหารแห้งรวมกันแล้วห่อไปถวายพระที่วัด เพื่ออุทิศให้ญาติพี่น้อง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเจ้ากรรมนายเวร ที่ล่วงลับไปแล้ว พอถึงวันแรม 12 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ผลไม้ พร้อมทั้งหมากพลู ห่อด้วยใบตองใส่ในกระทงเพื่อนำไปวางไว้ที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนบอกกล่าวให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้มารับเอาอาหารหวานคาว ต่อจากนั้นเตรียมสิ่งของต่างๆ ไปใส่บาตรและถวายทานแด่พระสงฆ์ ฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี

เดือนสิบ บุญข้าวสาก อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับเช่นกัน ชาวบ้านจะทำกรวยไม้ตอกห่อเป็นชะลอมใส่อาหารและผลไม้ เขียนชื่อผู้ล่วงลับและนำไปถวายพระที่วัด ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดอีกครั้ง

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา และเดือนสิบสองบุญกฐิน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับงานบุญที่จัดขึ้นในไทยโดยทั่วไป

ด้านสาธารณูปโภค เมื่อราวสามทศวรรษก่อน หมู่บ้านต่างๆ ของไทด่านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านใช้ขี้ไต้ ตะเกียง ใช้น้ำบ่อและน้ำจากลำน้ำหมัน สำหรับใช้กินและใช้ทำการเกษตรเฉพาะพื้นที่นาที่ติดริมน้ำ ช่วงก่อนมีสถานีอนามัยและโรงพยาบาลประจำอำเภออย่างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชด่านซ้าย เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วย หมอชาวบ้านจะหายาสมุนไพรตามบ้านและตามป่ามาใส่น้ำให้กินเพื่อรักษาโรคต่างๆ หากเด็กหกล้ม แขนหัก ก็มีหมอไสยาศาสตร์มาเป่าเพื่อรักษาอาการ ถือเป็นการรักษาตามแบบหมอพื้นบ้าน

จึงเห็นได้ว่า เดิม คนไทด่านมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปากท้อง การเจ็บไข้ได้ป่วยและการรักษาโรค ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิตจึงมิใช่สิ่งที่เป็นอุดมคติ หากแต่ปรากฏในชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหมู่บ้านต่างๆ เปลี่ยนไปอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา หมู่บ้านได้พัฒนาไปมาก ความเจริญต่างๆ จากภายนอกได้หลั่งไหลเข้ามา คนในหมู่บ้านมีความสะดวกสบายมากกว่าแต่ก่อน ถนนหนทางเปลี่ยนเป็นคอนกรีต มีประปา ไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน มีทีวี โทรศัพท์ส่วนตัว และโทรศัพท์สาธารณะเป็นต้น ขณะที่ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขดังกล่าว แม้กระนั้นก็ตาม ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่ปฏิบัติจากรุ่นคนก่อนก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิมหากทว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งรวมถึงงานบุญเดือนสิบอย่างบุญข้าวสากที่จะกล่าวเป็นลำดับต่อไป

บุญข้าวสาก “ไทด่าน”

ประเพณีรอบปีที่สำคัญในช่วงเดือนสิบของคนไทด่านมีส่วนคล้ายกับงานบุญสารทเดือนสิบของกลุ่มคนไทยในภาคอื่นๆ ซึ่งมีชื่อเรียกต่างกันไป โดยจะประกอบพิธีในวันขึ้นสิบห้าค่ำ (สาร, 2530; กรมศิลปากร, 2542; และเอกรินทร์ และคณะ, 2555) สำหรับคนไทด่านเรียกงานบุญนี้เหมือนกับคนท้องถิ่นอีสานว่า บุญข้าวสาก

ส่วนเหตุที่เรียกบุญข้าวสาก ชาวบ้านเล่าว่า ข้าวสากนั้นหมายถึงกรวย ซึ่งหากตามหากพิจารณาตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2542 (2542) จะพบว่า กรวยหมายถึงของมีรูปกลม กลวง ยาวและเรียว อย่างไรก็ตามการใช้กรวยในที่นี้จะสื่อถึงกระจาด ตะกร้า ชะลอม หรือภาชนะใดๆ ก็ได้ที่ชาวบ้านสามารถหาใช้สอยได้ง่าย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะที่สานจากไม้ไผ่อย่างง่ายๆ เนื่องจากพื้นที่ในอำเภอด่านซ้ายอุดมด้วยพันธุ์ไผ่นานาพันธุ์ โดยหลักการ การทำบุญข้าวสากถือเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับให้ได้รับส่วนกุศล ที่ญาติมิตรของแต่ละครอบครัวถืออย่างเคร่งครัดว่าจะต้องปฏิบัติประจำทุกปี

ขณะที่มูลเหตุที่ทำให้เกิดบุญข้าวสากนั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนามีตำนานเล่าว่า บุตรกุฏุมณีผู้หนึ่งเมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้ว แม่ได้หาภรรยาให้ แต่ไม่มีบุตรด้วยกัน แม่จึงหาหญิงอื่นให้เป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงอิจฉาจึงคิดฆ่าเมียน้อยและลูก ก่อนตายเมียน้อยคิดอาฆาตเมียหลวง ชาติต่อมาทั้งสองเกิดเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ และอาฆาตเข่นฆ่ากันเรื่อยมา จนชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นยักษิณี ยักษิณีจองเวรได้มากินลูกของผู้เป็นคนถึงสองครั้ง พอเกิดลูกคนที่สามยักษิณีจะตามมากินอีก หญิงคนนั้นพร้อม

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ลูกและสามี จึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ณ เชตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าได้เทศนาให้ทั้งสองเลิกจองเวรกัน และโปรดให้ทางยักษิณีไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา นางยักษิณีมีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝนและน้ำดี ชาวเมืองนับถือมาก จึงได้นำอาหารไปส่งอย่างบริบูรณ์ นางยักษิณีจึงนำอาหารเหล่านั้นไปถวายเป็นสลากภัตแด่พระสงฆ์วันละแปดที่เป็นประจำ คนไทด่าน รวมทั้งคนอีสานจึงถือเป็นประเพณีถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากสืบต่อมา (สาร, 2530) อย่างไรก็ตามมีชาวบ้านน้อยคนที่จะทราบถึงตำนานดังกล่าว

ส่วนลำดับขั้นตอนของงานบุญจะเริ่มก่อนวันงานราวหนึ่งวัน ชาวบ้านจะจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้เพื่อร่วมงานบุญกันอย่างเรียบง่ายเหมือนเป็นวิถีชีวิตประจำวันปกติ หากคนต่างถิ่นเข้ามาสังเกตการณ์อาจคิดว่าหมู่บ้านนี้ไม่ได้จัดงานบุญข้าวสากเสียด้วยซ้ำ เพราะการเตรียมข้าวของที่จะใช้ประกอบพิธีกรรมล้วนแต่เป็นข้าวเครื่องใช้ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ตามริมน้ำหมันลำน้ำสายใยหลักของคนไทด่าน หรือไม่ก็ชายป่าริมเขาที่ตั้งเป็นฉากหลังของหมู่บ้าน เรียกว่าจะใช้สอยเมื่อใดก็เดินไปริมน้ำหรือชายป่าตัดไผ่มาใช้งานได้ทันที ส่วนอาหารคาวหวานก็ไม่ยุ่งยากเช่นกัน เป็นอาหารตามฤดูกาล โดยเฉพาะช่วงเดือนสิบเป็นช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะออกหาของป่าได้เห็ดมาจำนวนมาก ก็จะนำเห็ดมาปรุงเป็นอาหารคาว ต้ม ผัด ลวก นอกจากนี้ ยังมีหน่อไม้จากชายป่าและหน่อไม้หวานจากริมน้ำหมัน บ้างต้ม บ้างดองเปรี้ยว หรือปรุงเป็นแกงเผ็ด แกงส้ม เตรียมไปทำบุญ ส่วนขนมหวาน ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวเหนียวโรยหน้าด้วยน้ำตาล ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นอาหารท้องถิ่นที่คนบรรพบุรุษผู้ล่วงลับเคยกิน หากทว่า ปัจจุบันชาวบ้านนิยมซื้อข้าวของในตลาดด่านซ้าย พวกขนมขบเคี้ยวสมัยใหม่เพราะสะดวกในการซื้อหา เนื่องจากชาวบ้านเปลี่ยนแปลงวิถีทำกินต้องใช้เวลาในนา สวนและไร่มากขึ้น

พอรุ่งเช้าขึ้นสิบห้าค่ำ ชาวบ้านจะจัดเตรียมข้าวของเครื่องหวานคาว พร้อมดอกไม้ ธูปเทียนเพื่อไปวัด ชาวบ้านเล่าว่า ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะต้องส่งตัวแทนอย่างน้อยหนึ่งคนเพื่อร่วมงานบุญนี้ เพราะถือเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ขณะเดียวกันก็เกรงว่าญาติผู้ล่วงลับไปอยู่อีกโลกหนึ่งจะขาดสิ่งของเครื่องใช้และอยู่กินลำบากจึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ สิ่งที่น่าสังเกตคือ มีสมาชิกภายในครอบครัวหลายครัวเรือนที่ไม่อาจไปร่วมงานบุญนี้ได้ เนื่องจากอาจแยกครอบครัวไปอยู่ต่างถิ่น หรือต้องย้ายไปทำงานอยู่แดนไกล หลายคนจึงใช้วิธีโทรศัพท์ สื่อสารมายังบ้านญาติและบอกกล่าวเพื่อขอมีส่วนร่วมงานบุญข้าวสาก ทั้งในแง่การส่งอาหารและปัจจัยเพื่อร่วมงานบุญและโทรศัพท์โดยตรงเมื่อถึงเวลาประกอบพิธีส่งเครื่องคาวหวานในฐานะเครื่องเซ่นให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

จนกระทั่งเจ็ดโมงเศษพระสงฆ์จากวัดประจำหมู่บ้านต่างๆ จะลงมายังศาลาการเปรียญเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีการถวายอาหารเช้า ส่วนกรวย ชะลอมและตะกร้าที่ชาวบ้านนำมา เจ้าของกรวยจะเขียนชื่อญาติผู้ล่วงลับแล้วนำมาตั้งรวมกันเพื่อให้พระภิกษุสวดประกอบพิธี ฟังเทศน์ และมีการอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับให้ได้รับสิ่งของ อาหารคาวหวาน ที่ส่งไปให้ นอกจากนี้ ชาวบ้านหลายคนยังขอให้วิญญาณผู้ล่วงลับได้ปกปักรักษาคุ้มครองภยันตรายต่างๆ ของสมาชิกในครอบครัว และขอให้ปริมาณน้ำฝนอย่าได้ขาดหรือมากเกินไป

จึงเห็นได้ว่า บุญข้าวสากคนไทด่านเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นของคนไทด่านที่มีลักษณะเฉพาะเกิดจากการผสมผสานกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี มีสีสันตามแบบฉบับท้องถิ่น ชาวบ้านจะใช้สิ่งที่กินอยู่และหาง่ายในหมู่บ้าน ส่วนปัจจุบัน ชาวบ้านจะนำสิ่งของที่กินได้ทั้งอาหารสดและอาหารแห้งใส่ลงไปในกรวยข้าวสาก สิ่งที่น่าสนใจคือ ชาวบ้านเล่าว่า หากเป็นสมัยก่อน ตอนช่วงบ่ายของวันบุญข้าวสากจะมีการแข่งเรือที่แม่น้ำ

หมัน เพราะเป็นช่วงน้ำนอง แต่หลายสิบปีมานี้ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากสภาพน้ำตื้นเขินและลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำได้เปลี่ยนแปลงไป

บทวิเคราะห์

บุญข้าวสากในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

บทวิเคราะห์ส่วนนี้หาใช่ข้อสรุปที่สมบูรณ์และเบ็ดเสร็จ หากแต่เป็นการนำมุมมองทางมานุษยวิทยาอย่างการประสานทางสังคม โลกทัศน์หลังความตาย หน้าที่ของระบบความเชื่อ และการมองอัตลักษณ์ผ่านความเชื่อ มาเป็นกรอบในการทำความเข้าใจและตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับงานบุญข้าวสากของคนไทด่าน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อศึกษาเชิงลึกเป็นลำดับต่อไป

ประการแรก ทำให้เห็นว่าบุญข้าวสากไทด่านก็มีลักษณะคล้ายกับงานบุญสารทเดือนสิบของสังคมไทย หรือที่เรียกว่าสารทไทย รวมถึงงานบุญสลากภัต จุดประสงค์สำคัญเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับ นัยยะสำคัญดังกล่าว บุญข้าวสากในฐานะพิธีกรรมที่มีบทบาท (ปฏิญญา, 2554) จึงเปรียบได้ดั่ง “กาว” หรือสายใยทางสังคม (Social cohesion) (Durkheim, 1961) เพื่อให้ญาติพี่น้องที่เดินทางไปทำงานตามท้องถิ่นต่างๆ ได้กลับมาร่วมงานบุญเพื่อรำลึกญาติผู้ล่วงลับ แม้ปัจจุบัน ลูกหลานหลายครัวเรือนจะจากบ้านไปอยู่แดนไกล ด้วยเหตุผลหลักทางเศรษฐกิจจึงไม่มีเวลาเดินทางกลับมาร่วมงานบุญก็อาจมีการใช้โทรศัพท์ บอกกล่าวมายังญาติเพื่อร่วมงานบุญ ส่วนคนที่อยู่ทางบ้าน ทุกครัวเรือนจะต้องส่งตัวแทนเพื่อร่วมทำบุญกันที่วัดโดยไม่ขาด

ประเด็นต่อมา บุญเข้าสากไทด่านยังทำให้เข้าใจถึงโลกทัศน์ทางความเชื่อหลังความตาย กล่าวคือ การตายของญาติผู้ล่วงลับนั้นเป็นการลาจากเพียงร่างกาย หากแต่ความสัมพันธ์ระหว่างโลกชีวิตปัจจุบันกับโลกหลังความตายนั้นหาได้แยกขาดจากกัน ตรงข้ามกันกับถูกเชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรม (Kastenbaum, 2004) ของงานบุญข้าวสาก ที่ญาติผู้ตายในโลกปัจจุบันได้นำอาหารแห้ง สด คาวและหวานมาทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับโดยการเขียนชื่อญาติผู้ตายใส่ลงในกรวย ตะกร้า หรือภาชนะที่สานไม้ไผ่ ขณะเดียวกัน ญาติที่อยู่ในโลกปัจจุบันก็หวังพึ่งพาทางจิตใจให้วิญญาณญาติผู้ล่วงลับให้ความคุ้มครองสมาชิกภายในครอบครัวของตน ตลอดจนให้ทำการงานโดยไม่มีอุปสรรคหรือฝ่าฟันไปได้ด้วยดี รวมทั้ง ปลูกพืชทำนาให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ขอให้ฝนและน้ำท่าบริบูรณ์ อย่าให้ขาดหรือมากจนเกินไป

ประการที่สามบุญข้าวสากไทด่านยังมีบทบาทสำคัญในแง่การดำเนินชีวิตในสังคมเกษตรที่พึ่งพาปัจจัยทางธรรมชาติเป็นหลัก กล่าวคือ กรณีหมู่บ้านต่างๆ ของคนไทด่านที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำหมัน ชาวบ้านจะทำนาปี เริ่มไถและหว่านกล้าราวเดือนหกเดือนเจ็ด เดือนเจ็ดเดือนแปดเริ่มดำนา มาเก็บเกี่ยวก็ราวช่วงราวเดือนสิบเอ็ดหรือเดือนสิบสอง จึงเห็นได้ว่า ตลอดระยะเวลาหกเดือนของการทำนา ชาวบ้านจะพึ่งพาปัจจัยทางธรรมชาติซึ่งก็คือฝนจากฟ้าเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเดือนสิบตรงกับช่วงที่ข้าวกำลังโตเต็มที่และเริ่มตั้งท้อง หากเกิดฝนแล้งหรือฝนตกห่าใหญ่จนเกิดน้ำป่าไหลบ่าเข้าท่วมก็จะเกิดความเสียหายกับข้าวที่ปลูกได้ ซึ่งนั่นหมายถึงคลังเสบียงของปีถัดไปของแต่ละครัวเรือนจะต้องสูญหายไปปริยาย ดังนั้น บุญข้าวสากจึงมีหน้าที่เปรียบดั่งกลไกทางจิตวิทยา (Psychological reason) (Malinowski, 1993) ที่ชาวบ้านหวังพึ่งพาความเชื่อผีบรรพบุรุษให้ปกป้องคุ้มครองการทำนาให้แคล้วคลาดจากภัยธรรมชาติหรือความไม่แน่นอน (Uncertainty) ของธรรมชาติ ประเด็นดังกล่าว ยังมีน้ำหนักยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาจากงานบุญเดือนเก้า “บุญข้าวประดับดิน” ของคนไท

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ด่านที่ทำให้กับญาติผู้ล่วงลับไปเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจว่า ทำไมคนไทด่านจึงประกอบงานบุญที่สืบเนื่องกับความเชื่อผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับซ้อนติดต่อกันถึงสองครั้งในช่วงเดือนเก้าและเดือนสิบ

ประการท้ายสุดคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บุญข้าวสากไทด่านถือเป็นการปรับตัวทางความเชื่อให้เข้ากับบริบทโดยรวมของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ คนไทด่านเป็นกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากลาวหลวงพระบาง ดังเห็นจากสำเนียงภาษา ตลอดจนมีความเชื่อละม้ายคล้ายคลึงหลายประการ รวมไปถึงประวัติศาสตร์ที่เล่าสืบต่อกันมา คนลาวกลุ่มนี้เชื่อและนับถือในระบบความเชื่อ “เจ้าพ่อกวน” หรือกวนจ้ำที่ทำหน้าที่ในการติดต่อวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ยิ่งกว่านั้น คนไทด่านยังประกอบพิธีกรรมเฉพาะที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เช่น งานเลี้ยงหอบ้านหรือเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านซึ่งเป็นพิธีกรรมของชุมชนโดยมีเจ้าพ่อกวนเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และงานเลี้ยงบ้านคือการบนบานต่อเจ้าพ่อกวนในเรื่องเดือดร้อนต่างๆ รวมไปถึงแต่ละบ้านยังมีหิ้งผี ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า หน้าที่ของพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวบ้านนั้นประกอบกันอยู่แล้ว การผนวกบุญข้าวสากจึงถือว่า พิธีกรรมก็คือ ยุทธวิธีในการปรับตัว (Adaptive strategy) ของกลุ่มให้กับสังคมโดยรวมอย่างสังคมพุทธศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลในสังคมวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ได้เป็นอย่างดี

ส่งท้าย

พิธีกรรมในรอบปีอย่างงานบุญข้าวสากไทด่านเดือนสิบ เป็นกรณีศึกษาที่ทำให้เห็นพัฒนาการของสังคมของกลุ่มคนหนึ่งๆ กล่าวคือ ในมุมหนึ่ง สาระสำคัญของงานบุญข้าวสากไทด่านก็แทบไม่ต่างจากงานบุญเดือนสิบของภาคใต้ สารทไทภาคกลาง สลากภัตภาคเหนือ หรือบุญข้าวสากในภาคอีสาน ซึ่งบุญดังกล่าวจะอิงความหมายเข้ากับเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาและการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับหรือผีบรรพบุรุษ หากทว่า เมื่อมองอีกมุมหนึ่งจะพบว่า บุญข้าวสากไทด่านสื่อให้เห็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่สัมพันธ์ทั้งกับวิถีชีวิตทางการเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก รวมถึงยังสัมพันธ์กับนิเวศวัฒนธรรม ดังเห็นได้จากการที่ชาวบ้านจัดพิธีกรรมในลักษณะเดียวกันนี้ขึ้นช่วงเดือนเก้า ซึ่งก็คืองานบุญข้าวประดับดิน

ความหมายและรายละเอียดของงานบุญที่แตกต่างนี้เองหล่อหลอมทำให้บุญข้าวสากไทด่านเป็นอัตลักษณ์ทางความเชื่อ ที่สะท้อนให้เห็นวิธีคิดของคนในการนำความเชื่อมาปรับให้เข้านิเวศวัฒนธรรมทั้งในแง่การดำรงชีพทางการเกษตรและการปรับตัวทางสังคม ดังนั้น คงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่า บุญข้าวสากบ้านไทด่านก็คือสายสัมพันธ์และจิตวิญญาณของคนต่างภพ ที่สื่อผ่านสายสัมพันธ์เครือญาติและการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผีบรรพบุรุษ ที่ลึกๆ แล้วชาวบ้านได้ฝากความหวังในฐานะเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ ทั้งในแง่ชีวิตความเป็นอยู่เศรษฐกิจและการดำรงชีพทางการเกษตร ประการสำคัญยังบ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้เป็นอย่างดี

บุญข้าวสากจึงให้คุณค่าทางจิตวิญญาณที่ยังยึดโยงกับระบบนิเวศและสายสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ แต่ยังคงมีเยื่อใยผูกพัน มีการส่งข้าว ส่งน้ำ และส่งอาหารแม้จะลาจากโลกโดยสื่อผ่านพิธีกรรม “บุญข้าวสาก” นอกจากนี้ ผู้ตายที่อยู่ในภพภูมิอื่นที่ไม่ใช่ญาติก็ยังได้รับการเผื่อแผ่ผ่าน “ข้าวประดับดิน” จากปรากฏการณ์ดังกล่าวน่าสะท้อนให้เห็น “จักรวาลวิทยา” ของคนไทด่านซึ่งประกอบด้วยคน สังคม สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ อย่างภพภูมิอื่นๆ

ด้วยเหตุนี้นี่เองบุญข้าวสากจึงแสดงคุณค่าในระบบนิเวศเชิงลึกและเป็นรากฐานสำคัญของใช้ชีวิตแบบ “นึกถึงคนอื่น” ซึ่งจะทำให้สังคมรู้จักการเอเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน และการจัดระบบนิเวศ ตลอดจนการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนซึ่งเป็นสังคมที่ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง พอดี และยั่งยืน โดยมีบุญข้าวสากและฮีตอื่นๆ เป็นตัวร้อยรัดคุณค่าเหล่านี้ไว้

เอกสานอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา สวนประดิษฐ์. (2533). ผีตาโขน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตวิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

นักวิจัยท้องถิ่นด่านซ้ายและคณะ. (2550). **ผีกับพุทธ ศาสนาและความเชื่อในสังคมด่านซ้าย ดุลยภาพทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

ปฏิญญา บุญมาเลิศ. (2554). “คำเรียกผีและความเชื่อผีในภาษาถิ่นเหนือ,”Veridian E-Journal SU, 4, 1: 587-604.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

สนอง อุปลา. (2546). พัฒนาการประเพณีผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏจังหวัดเลย.

สัมฤทธิ์ สุภามา. (2544). บทบาทเจ้าพ่อกวนเจ้าแม่นางเทียมต่อชุมชน: กรณีศึกษาอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักงานบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏจังหวัดเลย.

ศิลปากร, กรม. (2542). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สาร สาระทัศนานันท์. (2530). **ฮีตสิบสอง**. เลย: ร่วมใจร่วมพิมพ์.

สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. (2536). ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

เอกรินทร์ พึ่งประชา. (2548). “ผีตาโขน นิยามและความหมายเบื้องหลังหน้ากาก,” ดำรงวิชาการ 4, 1: 100-119.

(2548). “เจ้าพ่อกวนและพระธาตุศรีสองรัก การลดทอนความศักดิ์สิทธิ์โดยทุนนิยมและรัฐ,เมืองโบราณ 31, 2: 56-69.

(2551). “ชีวิตและจิตวิญญาณในงานบุญหลวงบ้านนาเวียง,” เมืองโบราณ 34, 4: 76-88.

เอกรินทร์ พึ่งประชาและคณะ. (2555). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการระบบนาและไร่. เลย: รุ่งแสงการพิมพ์

เอกรินทร์ พึ่งประชาและคณะ. (2557). จากป่าสู่ครัวไทด่าน. เลย: รุ่งแสงการพิมพ์.

Veridian E-Journal, Silpakorn University
ISSN 1906 - 3431

ภาษาต่างประเทศ

Durkheim, Emile

1961 The Elementary Forms of the Religious Life. New York: The Free Press.

Kastenbaum, Robert J.

2004 Death, Society, and Human Experience. Boston: Pearson.

Malinowski, Bronislaw

1993 The Early Writing of Malinowski. Cambridge: Cambridge University Press.